

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

ГО «МАЙСТЕРНЯ АКАДЕМІЧНОГО РЕЛІГІЄЗНАВСТВА»

«КИЇВСЬКІ ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ-2020»

*Матеріали Всеукраїнської наукової конференції
з міжнародною участю
19 травня 2020 року*

Тези доповідей

м. Київ
2020

УДК 101.1(08)
Ф 56

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради
Історико-філософського факультету
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 9 від 16.04.2020)*

Редакційна колегія:

*Александрова О.С. – доктор філософських наук, професор
Додонов Р.О. – доктор філософських наук, професор
Горбань О.В. – доктор філософських наук, професор
Додонova В.І. – доктор філософських наук, професор
Ломачинська І.М. – доктор філософських наук, професор
Филипович Л.О. – доктор філософських наук, професор
Шепетяк О.М. – доктор філософських наук, доцент*

Ф 56 Київські філософські студії-2020 : Матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю (м. Київ, 19 травня 2020 р.) : тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонova. – Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. – 573 с.

Збірник містить тези доповідей і виступів учасників Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю «Київські філософські студії», яка відбулася в Київському університеті імені Бориса Грінченка 19 травня 2020 року. У поданих матеріалах висвітлено широке коло актуальних проблем сучасної гуманітаристики, зокрема таких її галузей як: історія філософії, соціальна і політична філософія, філософія культури, етика, естетика, релігієзнавство, філософія освіти, політологія тощо. Збірник адресовано науковцям, викладачам вищої школи, аспірантам, докторантам, студентам, усім, хто цікавиться розвитком філософської думки. Матеріали подані в авторській редакції англійською та українською мовами. Відповідальність за грамотність, науковий і літературний зміст, достовірність фактів і посилань несуть автори тез.

© КУБГ, 2020

Зміст
СЕКЦІЯ 1.

Метафізика міста. Києвознавство

<i>Ксенія Гуржи.</i> МІСТО ЯК МІФОЛОГІЧНИЙ КОНСТРУКТОР	15
<i>Інна Гурова.</i> МІСТО ЯК ТЕКСТ КУЛЬТУРИ: КИЇВСЬКІ ВИМІРИ	20
<i>Роман Додонов.</i> УСИПАЛЬНИЦЯ КИЇВСЬКИХ КНЯЗІВ У ДЕСЯТИННІЙ ЦЕРКВІ ТА ПИТАННЯ ПРО ДАТУВАННЯ ХРЕЩЕННЯ РУСІ	24
<i>Олег Дрегало.</i> ТУРСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЄВА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	28
<i>Станіслав Іващенко.</i> ОБРАЗ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ: НА ПЕРЕТИНІ ЯЗИЧНИЦТВА І ХРИСТІЯНСТВА	32
<i>Наталія Ковальчук, Martin Hetenyi</i> (Словакія). КИЇВ В БІБЛІЙНОМУ ВИМІРИ	35
<i>Марина Колінько.</i> ЛЮДИНОВИМІРНА ТОПОЛОГІЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ	37
<i>Марія Малецька.</i> PECULIARITIES OF TOPOS OF THE CITY IN VIDEOGAMES	40
<i>Наталія Мозгова.</i> З ФІЛОСОФСЬКОГО ЖИТТЯ КИЄВА ХІХ СТОЛІТТЯ	45
<i>Леонід Панасюк, Яна Омельченко.</i> НОВІТНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СУЧАСНОГО МІСТА	48
<i>Дмитро Скопич.</i> СУЧАСНІ ДИСКУСІЇ ПРО ЗАСНУВАННЯ СОФІЇ КИЇВСЬКОЇ	52

СЕКЦІЯ 2.

Історико-філософська класика: рецепції та інтерпретації

<i>Ірина Березінець.</i> ПРИНЦИПИ КОНФУЦІАНСТВА У СУЧАСНОМУ КИТАЇ	55
<i>Ніна Бородійчук.</i> ВПЛИВ ІДЕЙ КАРЛА МАРКСА НА ПОГЛЯДИ ЕРІХА ФРОММА	56
<i>Віталій Брижнік.</i> ДІАЛЕКТИКА ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ ТА ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ЛЮДИНИ У ЗБІРЦІ РОБІТ ГАНСА УЛЬРИХА ГУМБРЕХТА «РОЗЛАДНАНИЙ ЧАС»	60

file:///C:/Users/%D0%A4%D0%9C/Downloads/kulturologicheskiy-potentsial-kategorii-tekst-kultury.pdf

3. Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического. М., 1995.

4. Линч К. Образ города. М.: Стройиздат, 1982. 328 с.

5. Костомаров Н. Две русские народности. *Основа*. 1861. № 3.

Роман Додонов

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії

Київського університету імені Бориса Грінченка

УСИПАЛЬНИЦЯ КИЇВСЬКИХ КНЯЗІВ У ДЕСЯТИННІЙ ЦЕРКВІ ТА ПИТАННЯ ПРО ДАТУВАННЯ ХРЕЩЕННЯ РУСІ

Минулого року Україна відзначила круглу дату – 1000-річчя з початку князівства Ярослава Мудрого, одного з найвидатніших київських володарів, за період правління якого киево-руська держава набула свого найвищого розквіту. Київський університет імені Бориса Грінченка разом з Національним заповідником «Софія Київська» приурочили до цієї дати наукову конференцію «Доба Ярослава Мудрого: тисячолітній досвід українського державотворення». Учасники конференції підкресливали, що світоглядну основу Київської Русі складало християнство, прийняте від Візантії батьком Ярослава рівноапостольним князем Володимиром. Не випадково невідомий автор XI століття порівнював обох державців із землеробами: «...Володимир землю взорав і розм'якшив, рекше Хрещенням просвітив, сей же <Ярослав> насіяв книжними словесами серця вірних людей; а ми пожинаємо, учення приймаючи книжне» [7, с.280]. Хрещення Київської Русі, дійсно, стало вирішальною подією, яке назавжди визначило історичну долю нашого народу.

Водночас, філософи історії ставлять слушне питання про сенс акту 988 року. Що означає «хрестити Русь»? Чи достатньо для цього проведення обряду хрещення самого князя? Його оточення? Якщо так, то чому тоді спроба княгині Ольги християнізувати Русь в 961/962 роках не мала успіху, а Володимир, який увійшов в світову історію як ініціатор одразу двох релігійних реформ, це вдалося?

Процес християнізації Русі не був таким однозначним і незворотнім, як це інколи подається в сучасній церковній літературі. Київські топоніми (Хрещатик, Голосіївський ліс, Видубичі тощо) нагадують нам про суперечливе ставлення населення міста до вибору княжої верхівки. Зовсім не з радістю приймав Київ грецьких священників у X ст. І ще багато часу язичницькі забобони зберігалися в масовій свідомості України-Русі.

Для опису такого стану деякі релігієзнавці (Ю.В. Крянев, Т.П. Павлова, Л.Р. Прозоров, Т.О. Галкін) пропонують вживати старий церковний термін «двовір'я» [4], хоч останній і не знайшов одностайної підтримки наукової спільноти і періодично зазнає критики. Тут йдеться не про вертикальний розрив між християнською елітою і язичницькими масами, і навіть не про синкретизм язичництва і християнства і подвійну ідентичність населення Київської Русі, а, скоріше, про багат шаровість ментальних структур. При цьому верхні шари, репрезентовані християнською ідеологією, є визначальними: вони підтримуються владною елітою, книжковою культурою, авторитетом церкви. Нижні шари дають про себе знати, коли ідеологія з яких-небудь причин «не спрацьовує», і з глибини колективного несвідомого спливають архетипи-символи, міфологічні образи, які століттями забезпечували зв'язку «людина-природа». Як зазначав А.Я. Гуревич, «під покровом релігійної свідомості, будь то християнство або язичництво, розташовувався потужний шар архаїчних, «споконвічних» стереотипів практичного або інтелектуального «освоєння світу», що навряд чи піддаються опису як релігійні в строгому сенсі слова» [1, с.11].

Обмеженість впливу християнства в перші десятиліття після 988 року, реальна загроза рецидивів язичництва (як це раніше сталося з Ольгою та Святославом) вимагала від руських князів, запрошених грецьких духовників, київських книжників щоденної духовної роботи, спрямованої на затвердження християнства та просування в масах відповідної картини світу.

Саме в такому контексті слід розглядати облаштування Володимиром княжої усипальниці в церкві Успіння Пресвятої Богородиці, більш відомої як Десятинна церква. Це був перший кам'яний храм Києва, за деякими відомостями тут зберігалися мощі святомученика Климента Римського. Тут в 1011 році була похована візантійська царівна Анна, християнська дружина Володимира. Намагаючись створити офіційний пантеон, Володимир наказав перенести з Вишгорода останки княгині Ольги – першої християнки на Київському престолі. Після смерті самого Володимира він також був похований в Десятинній церкві.

Іларіон Київській порівнював Володимира з імператором Константином: «Той у еллінів і римлян царство Богу покоровив, а ти між руссю: вже бо й у них, і у нас Христос царем зоветься. Той із матір'ю своєю Єленою, хрест із Єрусалима принісши, по всьому світу своєму розславивши, віру утвердили. Ти ж із бабою твоєю Ольгою, принісши хрест із нового Єрусалима, Константинограду, по всій землі своїй поставивши, утвердили віру. Тож подібний тому еси, з ним однакової слави і честі достойний... Добрим свідком благовір'я твого, о блаженниче, є свята церква Святої Богородиці Марії, що її звів ти на правовірній основі, де й мужнє твоє тіло нині лежить, ждучи труби архангельської» [2].

Ярослав Мудрий продовжував цю традицію, хоча головним храмом Києва на той час вже став Софійський собор. «В лето 6552, – читаємо у

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

«Повесті минулих літ», – *И выгребоша 2 Князя, Ярополка и Ольга, сына Святослава, и крестиша кости ею, и положиша я въ церкви святых Богородица»* [5, с. 52 об.]. Іншими словами, в 1044-45 роках у князю усипальницю було перенесено мощі древлянського князя Олега і київського князя Ярополка, для чого над ними був здійснений обряд хрещення.

Рішення Ярослава про перепоховання братів свого батька було незрозумілим нащадкам. Адже обидва (чи принаймні один Олег – щодо Ярополка є смутні відомості про його хрещення німецькими місіонерами), пішли з життя язичниками, до того ж померли насильственною смертю в ході братовбивчої війни за владу. Олег загинув в битві з Ярополком поблизу Овруча, коли під час відступу війська в результаті тисняви під вагою людей і коней проломився міст через рів, що оточував місто. Ярополк прийняв смерть через кілька років, в ході війни з Володимиром, – обманом залучений до палацу свого брата, він був піднятий на мечі найманцями-варягами, які перебували на службі у Володимира.

З теологічної точки зору посмертні хрещення є абсурдними і таким, що суперечить Правилам помісного Карфагенського собору 397 року. Так, 26 правило спеціально забороняє хрещення небіжчика. Ця заборона була відома в Києві в XI ст. Причини прямого порушення норм і канонів церкви історики вбачають у відсутності у 1044 році в Києві грецького митрополита, адже чинний ієрарх Феопемпт покинув Русь у зв'язку з києво-візантійською війною, що розпочалася раніше.

Акт хрещення костей та урочисте перепоховання Ярополка й Олега в Десятинній церкві мав на меті не лише укріплення авторитету християнської церкви, а й легітимізацію влади самого Ярослава Мудрого через збільшення християнського пантеона та мінімізацію розриву з язичницькою традицією. Схоже, що політичні міркування переважили значущість церковних канонів. Посмертним хрещенням своїх померлих родичів Ярослав Мудрий та його священики намагалися штучно «наростити» тривалість християнської історії Київської держави.

Справа в тому, що після офіційного прийняття християнства в 988 році до акту хрещення Ярополка і Олега не минуло й шості десятиліть, і з політичних міркувань важливо було довести християнську добу хоча б до Ольги. Ймовірно, Ярослав виходив з того факту, що обидва князі виховувалися своєї бабкою в християнському дусі, а отже, лише трагічна загибель не дала їм можливості ще за життя долучитися до християнської віри, як долучився до неї їх єдинокровний брат Володимир, Хреститель Русі.

Перенесення мощів обох князів в Десятинну церкву дозволяло зміцнити статус родової усипальниці християнських правителів Київської Русі. Наявність офіційного місця поховання київських князів, за задумом Ярослава, повинне було розширити коло небесних покровителів Русі, оскільки померлі члени княжого роду негласно «прирівнювалися» до сонму святих.

На цей цікавий аспект проблеми вказує С.В. Сазонов. Фіксує літописні описи княжих прохань в моменти небезпеки до своїх предків про допомогу, він констатує: «Мертві бачаться літописцям і їх сучасникам в молитовних позах перед Богом, які пізніше стануть привілеєм тільки офіційних святих» [6, с.512]. Так, Ярополк Володимирович звертається в молитві до свого батька – Володимира Мономаха, син Юрія Долгорукого позбавляється від неминучої смерті «молитвами батька свого», Олександра Невського рятує від тяжкої хвороби молитва батька його Ярослава тощо. Факти молитовного звернення до померлих родичів, які не були зараховані до лику святих, традиційно пояснювалися впливом дохристиянських вірувань, пов'язаних з культом роду. Однак і в самій християнській традиції, особливо на ранніх етапах її поширення, душі померлих предків розглядалися як заступники живих нащадків перед вищими силами. Посмертні панегірики руських князів в літописних оповіданнях про їхню смерть містять старозавітний вираз – «і доклався він до батьків своїх і дідів своїх», отже, київський князівський рід уподібнювався роду праведних старозавітних царів [6, с.512].

Збільшуючи число небесних покровителів, Ярослав як би «добудовував» ряд християнських правителів Київської держави, розпочатий Ольгою, намагаючись удревіти тим самим християнську історію Русі на кілька десятиліть і усунути ту незримую прірву, яка відділяла Русь язичницьку від Русі християнської. Як зазначає А.Г. Кузьмін, «акт 1044 був проведений фактично на державному рівні. Русь християнська з'єднувалася з язичницькою, начебто продовжуючи її» [3, с.396].

Ідея політичної естафети, прийнятої Ярославом Мудрим від Володимира-хрестителя, незабаром знайде відображення в «Слові про Закон і Благодать» Іларіона. Незважаючи на запеклу боротьбу за київський престол між Рюріковичами, майбутній митрополит акцентував увагу на цілісності княжого роду і спадкоємності влади християнських князів від їхніх славних пращурів: «Старого Ігоря» і «славного Святослава». «Не в худий... і невідомій землі панували, але в Руській, що відома і чутна у всіх чотирьох кінцях землі», – робить висновок Іларіон [2].

Усипальниця київських князів проіснувала до монгольської навали, коли Десятинна церква була зруйнована. Існує легенда, що мощі князів з усипальниці були сховані, і що Петро Могила розшукав їх, але в XVIII столітті вони знову пропали і до цих пір невідомо, де знаходяться.

Підводячи підсумок, зазначимо, що створення княжої усипальниці в Десятинній церкві було спрямоване на обґрунтування ідеї єдності правлячого княжого роду, на розширення кола «небесних покровителів» київського князя, на зміцнення особистої влади Ярослава Мудрого. Але найголовніше – перенесення мощів перших християнських правителів Києва в одне місце ставило під сумнів дату 988 р. як початок християнської ери на Русі.

Секція 1. Метафізика міста. Києвознавство.

Хрещення держави відбувалося зверху вниз, по-вертикалі: спочатку князь, його сім'я, найближче оточення, потім дружина, бояри і лише потім «народ». На останньому етапі не обходилося без насильства, досить згадати, як Добриня хрестив Новгород «вогнем і мечем». У позбавленого повноправної суб'єктності «народу» не залишалося особливого вибору як слідувати за своїм князем. Інакше кажучи, в акті хрещення Русі все залежало від волі першої особи. З політичної точки зору хрещення Ольги в 955 році в Константинополі і запрошення до Києва грецьких єпископів цілком могло бути розглянуто як перший крок на цьому шляху для всієї країни. Належність же правителів до християнської віри вважалося в ранньому Середньовіччі основою для визначення зовнішньої політики і дипломатичних зв'язків правлячих династій.

Література

1. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства. М. Арт, 1990. 105 с.
2. Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать. В кн.: Давня українська література. Хрестоматія. К., 1992, 195-214; 626-628.
3. Карпов А. Ярослав Мудрый. Москва: Молодая гвардия, 2001, 583 с.
4. Крянев Ю.В., Павлова Т.П. Двоеверие на Руси. В кн.: Как была крещена Русь. М., 1990, 304-314.
5. Лаврентьевский список «Повести временных лет» 1377 г. http://expositions.nlr.ru/LaurentianCodex/_Project/page_Show.php
6. Сазонов С.В. «Молитва мертвых за живых» в русском летописании XII-XV в. В кн.: Россия в X-XVIII в.: проблемы истории и источниковедения. Москва, 1995, 512.
7. Ярослав Мудрый та його доба: тисячолітній досвід українського державотворення. Редкол.: В.О. Огнев'юк, О.С. Александрова, В.М. Андреев, Р.О. Додонов та ін. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. 284 с.

Олег Дрегалю

*аспірант кафедри регіоналістики і туризму
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана*

ТУРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КИЄВА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність: індустрія туризму одна з тих галузей, що стрімко розвивається у світі. В деяких країнах доходи від туризму є одними з